

МЕТОДОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ НАУКОВОГО ДИСКУРСУ

Бенедик М. І.

Ужгородський національний університет

Мова є невичерпним джерелом мовознавчих досліджень. Вивчення мови відбувається за допомогою відповідної системи засобів, що допомагають дослідити той чи інший аспект. Так, при кожному дослідженні науковець використовує цілу низку методів, необхідних для розвідки того чи іншого аспекту. Професор О.О. Селіванова зазначає, що метод (у широкому розумінні) є способом організації пізнавальної й дослідницької діяльності науковця з метою вивчення явищ і закономірностей певного об'єкта науки, а методика (у вузькому розумінні) є системою процедур вивчення об'єкта дослідження та / або перевірки отриманих результатів. Часто методика розглядається як конкретне застосування загальноприйнятого методу відповідно до мети й завдань дослідження [13, с. 48-49]. У мовознавстві відбувається поділ на загальні та спеціальні методи. Правильний підбір методів дає змогу адекватно проаналізувати об'єкт дослідження, визначити його природу, встановити його принципи функціонування. Таким чином, **актуальність дослідження** зумовлена зацікавленістю сучасних лінгвістів до вивчення та залучення найбільш оптимальної методики та методології дослідження наукового дискурсу.

Мета статті – виявлення та дослідження методології праць, присвячених науковому дискурсу. **Об'єктом дослідження** обрано праці вітчизняних та зарубіжних науковців до проблеми наукового дискурсу. **Предметом вивчення** є методологія та методика дослідження аспектів мови. Для **аналізу** використано наукові розробки вітчизняних та зарубіжних вчених, присвячені вивченню академічного дискурсу. Ставимо наступні **завдання**:

- Вивчення стану дослідження проблем, пов'язаних з темою наукового дискурсу;
- Аналіз методології новітніх досліджень.

Методологія (від грец. *methodos* – спосіб, метод і *logos* – наука, знання) є вченням про правила мислення при створенні науки та принципи проведення наукових досліджень. Під *методологією лінгвістики* ми переважно розуміємо вчення про науковий метод пізнання / систему наукових та лінгвістичних принципів, на яких базується наукове дослідження. Методологія дослідження допомагає визначити засоби, методи та прийоми при вивченні конкретного аспекту. Саме завдяки цьому, суб'єкт вивчення отримує нові знання про ту чи іншу (в нашому випадку) мовознавчу дійсність. Під *методологічною основою* наукового дослідження ми розуміємо фундаментальні, вихідні положення, на яких базується сама наукова розвідка. Методологія визначає підхід до об'єкту мовознавства, взаємовідношення між суб'єктом і об'єктом дослідження, спосіб побудови

наукового знання, загальну орієнтацію та характер лінгвістичного дослідження [17].

Традиційно, у сучасній науці про мову виділяють три наукові парадигми: (1) системно-структурна парадигма – основою якої стає слово з усіма його аспектами в межах мовної системи; (2) антропоцентрична парадигма, в якій людський чинник пов'язує дискурс і мову діяльністю розуму, зумовленою комунікативними потребами людини (А. П. Мартинюк, О. О. Селіванова [11], [13]); (3) міждисциплінарність – дає змогу охопити різні аспекти досліджуваного поняття (В. І. Карасик, І. П. Біскуб). Сьогодні, лінгвісти наголошують на тому, що парадигмальний простір дослідження отримав нові орієнтири, тому необхідно виокремлювати такі напрями, які поєднують в собі дослідження суміжних областей науки. Таким чином, у мовознавстві розрізняють: когнітивно-семантичний, когнітивно-дискурсивний та когнітивно-прагматичний напрями (Н. В. Романова), котрі є фундаментальними та актуальними для проаналізованих наукових розвідок.

На сьогодні у мовознавстві окреслюємо наступні підходи до аналізу академічного дискурсу: **прагматичний** – розглядає науковий дискурс як інтерактивну участь комунікантів у спілкуванні з урахуванням часу та місця самої комунікації, вікових та соціальних особливостей, намірів та мотивів комунікантів; **лінгвостилістичний** – досліджує певні регістри спілкування, розмежовує в них усне та писемне мовлення з урахуванням жанрових різновидів; **психолінгвістичний** – досліджує зміну від внутрішнього коду до зовнішньої вербалізації у процесі мовлення з урахуванням соціально-психологічних типів особистостей; **лінгвокультурний** – визначає специфіку спілкування в межах певного етносу, поведінку співрозмовників та культурні доміанти певної спільноти; **структурно-лінгвістичний** – вивчає власне текстові особливості спілкування, а саме, змістовну та формальну зв'язність тексту; **когнітивно-семантичний** – досліджує науковий дискурс у вигляді фреймів, моделей, для того, щоб репрезентувати спілкування у свідомості людини; **соціолінгвістичний** – аналіз комунікантів як представників певної соціальної групи та дослідження обставин комунікації у широкому соціокультурному контексті [1, с. 138–139].

Серед вітчизняних науковців, котрі присвятили свої дослідження вивченню мовних аспектів наукового дискурсу є такі: О. М. Гніздечко [4], О. М. Ільченко [7], Л. М. Рябих [12], Л. В. Сологуб [14], О. В. Єрченко [5], О. Л. Балацька [3] та О.І. Багрій [2]. Серед російських вчених, котрі вивчають науковий дискурс у різних сферах його застосування, є Н. В. Королева [10], Н. В. Іноземцева [7], Т.О. Філоненко [15] та Д. О. Копил [9]. Стислий огляд методології праць наукового дискурсу українських та російських мовознавців представлений у нижче вказаній таблиці.

Напрями досліджень наукового дискурсу

Автор дослідження	Назва	Методологічна основа
О. М. Гніздечко	<i>“Авторизація наукового дискурсу: комунікативно-прагматичний аспект (на матеріалі англомовних статей сучасних європейських та американських лінгвістів)”</i>	комунікативно-прагматичний підхід, теорія дискурсу, комунікативно-функціональна лінгвістика та методика прагмасемантичного аналізу
О. М. Ільченко	<i>“Етикетизація англо-американського наукового дискурсу”</i>	комунікативно-когнітивний підхід, функціональна лінгвістика, прагмалінгвістика та теорія дискурсу
Л. М. Рябих	<i>“Лекція як жанр американського академічного дискурсу”</i>	антропоцентризм, який дозволяє інтегрувати постулати дискурсології та жанрології на засадах комунікативно зорієнтованого підходу теорії дискурсу та дискурсознавчі підходи до вивчення комунікації у різних суспільних та професійних сферах, а також принципи сучасного жанрознавства
Л. В. Сологуб	<i>“Комунікативні стратегії фахової соціалізації адресата у науково-дидактичному дискурсі (на матеріалі сучасних англомовних підручників з екології)”</i>	дискурсивно-функціональний, прагматичний, інтеракційно-лінгвістичний, соціолінгвістичний та формальний підходи синергетичний та когнітивно-дискурсивний підходи
О. В. Єрченко	<i>“Структурно-композиційні та лінгвокогнітивні принципи наукової медичної статті та анотації”</i>	дискурсологія та лінгвопрагматика
О. Л. Балацька	<i>“Дискурсивні властивості критики в англомовній науковій статті”</i>	
О. І. Багрій	<i>“Наукова дискусія: дискурсивні та прагматоричні характеристики (на матеріалі англомовних статей середини XX – початку XXI сторіч)”</i>	
Н. В. Королева	<i>“Засоби і способи реалізації інтертекстуальності (на матеріалі англійської мови)”</i>	дискурсологія

Н. В. Іноземцева	<i>“Системні характеристики заголовків англомовних статей по методичній проблематиці”</i>	теорія дискурсу, лінгвопрагматика, лінгвокультурологія
Т. О. Філоненко	<i>“Жанрово-стилістичні характеристики англомовного науково-методичного дискурсу”</i>	антропоцентризм, дискурсологія, лінгвостилістика
Д. О. Копил	<i>“Сучасний англомовний науковий дискурс: комунікативно-прагматичний потенціал переконання”</i>	принципи антропоцентризму, психолінгвістики, системності та детермінізму, комунікативно-прагматичний принцип

Як показав аналіз останніх досліджень, в основі сучасних розвідок лежать комунікативно-прагматичний, комунікативно-когнітивний, лінгвостилістичний, лінгвокогнітивний, лінгвопрагматичний, психолінгвістичний та соціолінгвістичний підходи.

Для вивчення аспекту авторизації була використана комплексна методика прагмасемантичного аналізу, котра дозволила зробити висновок про те, що авторизація є інтеграційною прагмасемантичною категорією англомовного наукового лінгвістичного дискурсу, яка відображає предметні в його семантиці й структурі комунікативно-прагматичний, метакомунікативний, оцінний компоненти смислу й ідентифікує автора як мовну особистість і суб'єкта пізнання [Гніздечко]. Розробка проблематики наукового дискурсу становить значний теоретичний та практичний інтерес. У теоретичному плані, вивчення наукового дискурсу збагачує загальну теорію дискурсу, робить внесок до його типології, а в практичному – сприяє випрацюванню методичних порад при викладанні мов для спеціальних цілей, курсів з комунікації, зокрема, наукової та професійної. Етикетизація наукового дискурсу набуває специфічного вираження і є явищем комплексним, структурно складним та виходить за межі лише одного висловлювання. Дослідження показало, що етикетні номінації, а також етикетні модуляції категоричності й некатегоричності спостерігаються на різних рівнях мовної структури – слова, словосполучення, речення й тексту. Вивчення етикетизації окреслює нові ракурси аналізу мовленнєвого етикету в плані його інтерперсональних комунікативних і текстуальних структурно-композиційних аспектів з урахуванням соціокультурних складових мовних засобів етикетизації в різних типах дискурсів [Льченко].

Дослідження лекції як жанру американського академічного дискурсу ґрунтується на обранні комунікативно зорієнтованого підходу до аналізу дискурсу та жанру. Л. М. Рябих розглядає американську академічну лекцію як розумово-комунікативну діяльність у сфері вищої освіти та вивчає соціокогнітивні та

соціокомунікативні жанротвірні ознаки та формальні, структурні, змістові, прагматичні елементи цього жанру [Рябих].

Обрана Л. В. Сологуб методологічна перспектива при вивченні науково-дидактичного дискурсу у галузі екології інтегрує прагматичний та лінгвостилістичний підходи, які доречно застосовувати для розгляду тих сфер комунікації, де адресант свідомо та цілеспрямовано планує свої комунікативні дії. Виявлення та опис комунікативних стратегій і тактик у досліджуваному дискурсі дозволяє зрозуміти особливості мовленнєвого впливу адресанта на адресата, простежити зв'язок між інтенціональною складовою комунікації та вибором вербальних та невербальних засобів для її успішної реалізації [Сологуб].

Аналіз дискурсу медичних статей дав змогу виявити неоднорідність їх функціональної будови, зумовленої низкою чинників, а саме типом журнального видання (багатогалузеві чи вузькоспеціалізовані медичні журнали), вимогами журнальних редколегій щодо організації наукових публікацій, когнітивно-прагматичними намірами адресанта, галузевою специфікою наукового медичного дослідження у структурному та технологічному відношеннях [Єрченко].

Вивчаючи ментальні основи, комунікативні цілі та типові засоби вербальної реалізації критики в англomовній науковій статті, О. Л. Балацька прийшла до висновку, що критика є дискурсивним смислом, який виникає на підґрунті сприйняття суб'єктом-науковцем (фрагмента) дослідження як недостатнього та недосконалого, реалізується у вербальній формі й усвідомлюється іншими суб'єктами наукової взаємодії. Дискурсивним смисл призначений виконувати стратегічну мету – сприяти розвитку й вдосконаленню наукової думки [Балацька].

Всебічне лінгвістичне дослідження писемної наукової дискусії відбулося з огляду на її жанрові, дискурсивно-текстові, комунікативно-прагматичні, інтерперсональні, аргументативні та риторичні характеристики. Комунікативно-прагматичний підхід дозволив вивчити динамічний аспект дискусійного дискурсу-тексту, тобто процес організації комунікативно-пізнавальних дій у ньому та проаналізувати його статичний аспект – кінцевий результат процесу мовленнєвої діяльності, зафіксований у формі тексту [Багрій].

Поняття інтертекстуальності є одним із важливих і актуальних лінгвістичних проблем, оскільки воно пов'язане із взаємодією текстів – у широкому розумінні – дискурсів та культур. Н. В. Королева вперше розглядає явище інтертекстуальності на міждискурсному рівні (перед тим, воно розглядалося лише на внутрішньодискурсному рівні). Соціокультурна інформація допомогла виявити засоби та способи реалізації інтертекстуальності в науковому дискурсі. Дискурс також розглядається як текст, взятий в сукупності з його екстралінгвістичними факторами, тобто, в соціокультурному контексті [Королева]. Англomовний науково-методичний дискурс характеризується ознаками, що є типовими для наукового дискурсу, тобто, чіткою логічною побудовою, наявністю термінологічного апарату, прагматичною спрямованістю.

Однак, цей підтип наукового дискурсу володіє і специфічними ознаками, такими як, оцінністю, експресивністю, емотивністю, авторською індивідуальністю та

суб'єктивністю, котрі зближують його з рекламним та художнім типами дискурсу [Иноземцева].

Зараз дискурс знаходиться у центрі уваги різноманітних напрямів лінгвістики. Дискурс розглядається по відношенню до тексту та функціонального стилю. Т. О. Філоненко зазначає, що функціональний стиль застосовується для давніх текстів, а дискурс – для текстів, що пов'язані з “живим життям”. Крім того, дискурс характеризується комунікативною спрямованістю та наявністю мотиву [Філоненко]. Людський фактор у мові визначає як і вибір, так і реалізацію комунікативної стратегії переконання у науковому дискурсі в залежності від індивідуальних особливостей мовної особистості автора повідомлення. Комунікативні тактики та стратегія переконання призводять до виникнення психологічної основи для мовного впливу на читацьку аудиторію [Копыл].

Отже, вище вказані лінгвістичні дослідження наукового дискурсу базуються на різноманітних принципах пізнання. Кожна праця є винятковим доробком у сфері академічного мовлення. Як ми бачимо, кожен дослідник обирає саме ті концепції, котрі допомагають об'єктивно та логічно дослідити той чи інший предмет розвідки. Методологічною перспективою нашого дослідження є застосування комунікативно-прагматичного, лігвостилістичного та лінгвопрагматичного підходів. В основі нашого подальшого дослідження лежатимуть засади антропоцентризму, дискурсології, функціональної лінгвістики та жанрознавства.

Література

1. Андрейчук Н. І. Семіотика лінгвокультурного простору Англії кінця XV – початку XVII століття: монографія / Н. І. Андрейчук. – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2011. – 280 с.
2. Багрій О. І. Наукова дискусія: дискурсивні та прагмариторичні характеристики (на матеріалі англomовних статей середини XX – початку XXI сторіч): дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.04 / Багрій Ольга Ігорівна. – Київ, 2009. – 245 с.
3. Балацька О. Л. Дискурсивні властивості критики в англomовній науковій статті: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.14 “Германські мови”. / Балацька Олена Леонідівна. – Харків, 2013. – 23 с.
4. Гніздечко О.М. Авторизація наукового дискурсу: комунікативно-прагматичний аспект (на матеріалі англomовних статей сучасних європейських та американських лінгвістів): дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.04 / Гніздечко Оксана Миколаївна. – Київ, 2005. – 203 с.
5. Єрченко О. В. Структурно-композиційні та лінгвокогнітивні принципи наукової медичної статті та анотації (на матеріалі американської англomовної наукової журнальної періодики (1992- 2001 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.14 “Германські мови”. / Єрченко Олег Владиславович. – Львів, 2016. – 22 с.

6. Иноземцева Н. В. Системные характеристики заголовков англоязычных статей по методической проблематике: дис. канд. филол. наук: спец. 10.02.04 / Иноземцева Надежда Владимировна. – Самара, 2010. – 175 с.
7. Ільченко О. М. Етикетизація англо-американського наукового дискурсу: автореф. дис. д-ра філол. наук: 10.02.04 / Ільченко Ольга Михайлівна. – Київ, 2002. — 37 с.
8. Ільченко О. М. Стереотипове заперечення в американському науково-академічному дискурсі: культурна специфіка / О.М. Ільченко, І. Є. Шпенюк // Вісник Харківського нац. університету ім. В.Н.Каразіна. - № 811. – 2008. – С.12-16.
9. Копыл Д. А. Современный англоязычный научный дискурс: коммуникативно-прагматический потенциал убеждения: автореф. на соискание канд. филол. наук: спец. 10.02.04/10.02.19 / Копыл Дарья Алексеевна. – Ростов-на-Дону, 2013. – 26 с.
10. Королева Н. В. Средства и способы реализации интертекстуальности в научном дискурсе (на материале английского языка): дис. канд. филол. наук: спец. 10.02.04 / Королева Наталья Викторовна. – Саранск, 2004. – 211 с.
11. Мартинюк А. П. Основи наукових досліджень у лінгвістиці: навч. – метод. посіб. / А. П. Мартинюк. – Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. – 40 с.
12. Рябих Л. М. Лекція як жанр американського академічного дискурсу: автореф. дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.04 / Рябих Людмила Михайлівна. – Харків, 2014. – 18 с.
13. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: навч. посібник / О. О. Селіванова. – Полтава.: Довкілля-К, 2008. – 712 с. – ISBN 966-8791-16-9.
14. Сологуб Л. В. Комунікативні стратегії фахової соціалізації адресата у науково-дидактичному дискурсі (на матеріалі сучасних англійських підручників з екології): дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.14 “Германські мови”. / Сологуб Лариса В’ячеславівна. – Львів, 2015. – 214 с.
15. Филоненко Т. А. Жанрово-стилистические характеристики англоязычного научно-методического дискурса: дис. канд. филол. наук: спец. 10.02.04 / Филоненко Татьяна Александровна. – Самара, 2005. – 118 с.
16. Шпенюк І. Є. Лінгвокультурні особливості американського науково-академічного дискурсу / І. Є. Шпенюк // Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи / – 2012, С.288-296.
17. Лингвистический энциклопедический словарь [Электронный ресурс] / ред. В. Н. Ярцева. – М.: “Советская энциклопедия”, 1990. – Режим доступа: <http://tapemark.narod.ru/les/299a.html>

Summary

The present article touches upon the methodology of the latest Ukrainian and foreign scientists' linguistic research. The scholars conduct their studies in different aspects of academic discourse. The attempt to analyze the latest scientific works has been made. The alternative of the methodology for our further scientific research performance in the scope of academic discourse has been defined.